

Verslagnota VLEVA/MINA-event, 28 januari 2020

De Europese “Green Deal”

INTRODUCTIE

Ina De Vlieger, Liaisonofficer Energie, Klimaat & Milieu bij VLEVA, verwelkomt de aanwezigen en overloopt het programma. De Europese *Green Deal* vormt een topprioriteit van de nieuw aangetreden Europese Commissie en van commissievoorzitster Ursula von der Leyen. De ambitie is om van Europa het eerste klimaatneutrale continent ter wereld te maken tegen 2050. Met zo'n 170 deelnemers kan deze sessie rekenen op zeer veel belangstelling, een zestigtal mensen hebben we moeten teleurstellen omdat we aan onze maximale zaalcapaciteit zaten. We zijn blij om als keynotespreker dhr. Kurt Vandenberghe te mogen verwelkomen. Tot voor kort was hij directeur Beleidsontwikkeling en Coördinatie bij DG Onderzoek en Innovatie bij de Europese Commissie en sinds het aantreden van de nieuwe commissie volgt hij op het kabinet van commissievoorzitter von der Leyen de werkzaamheden van de *Green Deal* op. Na zijn toelichting volgt een paneldebat met vertegenwoordigers uit het middenveld, waaraan ook dhr. Vandenberghe zal deelnemen. Mevr. Helga Van der Veken, Senior adviseur duurzaamheid bij KBC Bank, zal het debat modereren. Zowel na de toelichting van dhr. Vandenberghe als na het paneldebat zal er ruimte zijn voor vragen van het publiek. Zoals gebruikelijk zal dhr. Jan Verheeke, secretaris van de Minaraad, het slotwoord verzorgen. Er volgt een uitgebreid verslag.

--oOo--

INHOUD

INTRODUCTIE	1
INHOUD	1
KEYNOTE KURT VANDENBERGHE	2
VRAAGSTELLING	6
PANELDEBAT o.l.v. HELGA VANDER VEKEN	9
Voorstellingsronde en eerste impressies	9
Gedachtewisseling over de zero-emissie-doelstelling voor 2050.....	10
Gedachtewisseling over de overgang naar circulaire economie	13
Gedachtewisseling over de <i>Farm-to-Fork</i> strategie.....	16

--oOo--

KEYNOTE KURT VANDENBERGHE

KURT VANDENBERGHE (kabinet Commissievoorzitter von der Leyen) verklaart dat de *Green Deal* inderdaad een topprioriteit is van de Europese Commissie, onder voorzitterschap van mevr. von der Leyen. Feitelijk belooft de actualiteit zeer gebeurtenisrijk te zijn (Libië, Iran, Brexit, corona-virus, ...) en de Commissie in belangrijke mate in beslag te nemen, maar niettemin zijn er drie domeinen waarin voorzitter von der Leyen op continue basis het verschil wil maken: de groene transitie, de digitale transitie, en de geopolitieke dimensie van deze transities.

De beide transities zijn zeer belangrijk voor onze toekomst, voor de toekomst van onze waarden en voor de toekomst van onze plaats in de wereld. Indien we ergens zelf vorm kunnen geven aan onze toekomst, dan is het op deze twee domeinen. Het zijn ook domeinen waarin de Europese instellingen de hefboomen in handen hebben om het verschil te maken. Dit laatste in tegenstelling tot sommige strategische prioriteiten uit het verleden - bv. groei en werkgelegenheid, dat nog steeds een prioriteit vormt – waarop de impact van de Europese instellingen feitelijk beperkter gebleken is. Bij de groene en de digitale transities zijn er heel wat hefboomen beschikbaar op het Europese niveau, die ingezet zullen worden in samenspraak met de nationale overheden. Het gaat bv. om reglementering, standaardisering, investeringen, innovatiebeleid, hervorming van de nationale economieën (Europees semester) en daaraan gekoppeld internationale samenwerking, via de externe dimensies van de resp. beleidsdomeinen. Met de Green Deal beogen we niet een project van één à twee jaar, maar wel een project dat we gedurende tientallen jaren volhouden; de horizon is 2050.

Op 11 december werd de *Green Deal* voorgesteld door commissievoorzitter von der Leyen en vicevoorzitter Timmermans. Deze voorstelling gebeurde dus op 11 dagen na het aantreden van de Europese Commissie in zijn nieuwe samenstelling – wat ongezien was. Het is een sportieve en teamversterkende ervaring geweest: nieuwe commissarissen en kabinetten moesten op korte tijd hun weg en elkaar zien te vinden bij het vormgeven van een gemeenschappelijk programma. Gelukkig kon men hierbij rekenen op heel wat voorbereid werk van de verschillende diensten. Waarom deze snelle start? Vooreerst is het zo dat de wetenschap zeer duidelijk is i.v.m. de urgentie van de groene omwenteling die nodig is: er is bij de wetenschappers een markant pessimisme over de staat van het klimaat. Elke ton CO₂ die nu nog uitgestoten wordt, maakt het moeilijker onze doelen te halen. Ten tweede was er de mobilisatie bij de jeugd: zij vragen met nadruk om iets te doen aan deze klimaatuitdaging. Dit is vertaald geweest in de Europese verkiezingen, waarbij er voor het eerst een grotere opkomst is geweest.

Een derde reden is dat er ook een internationale kalender is van conferenties, waarbij de Europese Commissie onmiddellijk aanwezig moest zijn en haar prioriteiten op tafel moest kunnen leggen. Het was bv. zeer belangrijk dat de EU op de dan lopende COP Klimaat (Madrid) aanwezig was en er een eensgezinde en wervende positie zou innemen, om tegenin het huidige cynisme te kunnen gaan die heerst omtrent de nodige verhoging van de NDC's. Dit heeft weliswaar nog niet geleid tot het verhoopte resultaat, maar het heeft er wel voor gezorgd dat de EU opnieuw een rolmodel kan opnemen. Daarnaast was er ook de Europese Top van 12 en 13 december, voor het eerst voorgezeten door de nieuwe president, Charles Michel. Die top was gewijd aan het Meerjarig Financieel Kader (MFK) en aan de *Green Deal*, twee punten die uiteraard sterk gelinkt zijn. Om het punt van het MFK op een geloofwaardige wijze te kunnen bespreken, was er nood aan een beleidsdocument van de Europese Commissie, met name de *Green Deal*. De laatste en

belangrijkste reden is van een andere orde: alles wat we als Europese Commissie willen doen, willen we voortaan *framen* in de context van die *Green Deal*. Voor de komende jaren hebben we geen Lissabonstrategie meer. Wat ons betreft is de Green Deal onze nieuwe strategie, waaraan alles wat we doen getoetst moet worden: het gaat om een systemische transformatie die wordt beoogd. Ook de digitale agenda zal aan de *Green Deal* gelinkt moeten worden.

De Europese Commissie heeft een heel positieve ontvangst mogen noteren van de *Green Deal*, bv. ook in het Europees Parlement (11 december) en de Europese Raad (12 december - unanieme positieve reactie). In de pers zijn er wel wat vragen gesteld over de rol van Polen. Maar ook Polen onderschrijft nu de doelstellingen van klimaatneutraliteit tegen 2050. De enige vraag die Polen (dat binnenkort ook verkiezingen heeft) had was i.v.m. de haalbaarheid - kan een en ander zo vlug bereikt worden - en ook: wat is de impact op de begrotingsbespreking? Raadsresident Charles Michel heeft wat dat laatste betreft, met het oog op het vinden van akkoord over het MFK, een extra Top belegd op 20 februari.

De positieve ontvangst is voor een deel hieraan gelegen, dat deze strategie bedoeld is als een positief, mobiliserend project voor de EU, iets waar Europa immers zelf nood aan had. Met de *Green Deal* beschikken we nu over een agenda die de komende decennia relevant zal zijn. Vandaar ook de horizon van 2050. Een toekomstperspectief te bieden is met name heel belangrijk om het nodige vertrouwen te creëren voor de economie. De gedachte leeft soms bij de jongere generaties dat de toekomst er niet goed uit ziet. Het is dus belangrijk om een wervend en vertrouwenwekkend perspectief te bieden, en dit is heel duidelijk de bedoeling van de *Green Deal*.

Een belangrijke reden en reeds aangehaalde reden voor de goede ontvangst is ook dat de hefboomen voor de realisatie van de *Green Deal* wel degelijk op EU-niveau beschikbaar zijn, dat we dus niet praten voor de vaak. Indien we het doel niet halen, zal het niet liggen aan een gebrek aan bevoegdheid, maar wel aan een gebrek aan politieke wil.

Nog een reden waarom de *Green Deal* positief ontvangen is geweest, is omdat het werd voorgesteld als een nieuwe economische groeiagenda. Het gaat dus om meer dan een milieu- en klimaatbeschermingsagenda: het is in de eerste plaats een nieuwe agenda voor economische groei en dus ook voor werkgelegenheid. Weliswaar wordt beoogd te komen tot een groei die anders kan zijn dan wat we tot nog toe hebben gekend, i.e. anders dan gebaseerd op fossiele brandstoffen. Het moet gaan om een groei die meer teruggeeft dan ze onttrekt aan de planeet. Het model is dat van de "regeneratieve groei".

Daarom is het belangrijk om deze *Green Deal* samen te lezen met het document dat de Europese Commissie op 17 december uitgebracht heeft, i.v.m. de nieuwe duurzame groeistrategie van de Europese Commissie. Hier wordt uit de doeken gedaan wat het groeiconcept zal zijn in de komende jaren: het "concept van de competitieve duurzaamheid". Het gaat om duurzaamheid waarbij niet ingeboet wordt op levenskwaliteit, waarbij we competitief zijn op wereldvlak, en waarbij we onze voetafdruk binnen de planetaire grenzen houden. De voorspelling is immers dat duurzaamheid in de toekomst dé factor van competitiviteit zal worden voor bedrijven en landen wereldwijd, want we worden steeds meer geconfronteerd met de limieten van ons huidig model. Het gaat daarbij niet alleen om de ecologische limieten (klimaat, biodiversiteit, oceanen), maar ook om economische limieten: vast te stellen valt dat de economische productiviteit niet zo snel stijgt als men zou kunnen verwachten vanwege de technologische vooruitgang (een gebrek aan diffusie van innovatie ligt hier wellicht mee aan de basis). Er zijn ook sociale grenzen aan het huidige

groeimodel, waarbij bij allerlei segmenten in de bevolking de indruk leeft dat de vruchten van de groei niet gelijkmatig verdeeld worden. Alles is met alles gelinkt, en het is hierop dat dit groeiconcept wil inspelen in een globale context.

Een ander interessant gegeven is dat Europa vanuit een positie van sterkte vertrekt: we hebben een "*first mover advantage*" – iets wat door de staats- en regeringsleiders met kracht onderschreven werd. Dit voordeel moet versterkt worden. In de voorbije jaren hebben we aangetoond dat we kunnen groeien en dat we tegelijkertijd onze CO₂-emissies kunnen verlagen: sinds 1990 is de broeikasgassenuitstoot met 20% afgenomen en het BBP met 60% toegenomen. Wat we nu moeten doen is dat transformatieproces versnellen en versterken. Dan gaat het niet alleen over de vermindering van de CO₂-emissies. Waar we moeten voor gaan, is een volledige omwenteling van onze manier van produceren en consumeren. Klimaatneutraliteit tegen 2050 is dus onze missie, maar om dat echt te bereiken is er een veel bredere agenda nodig, waarbij een verandering van het gehele systeem beoogd wordt, via de transitie naar een circulaire economie.

Op het vlak van de circulaire economie moeten we veel verder gaan. Dit moet de kern worden van ons toekomstig industrieel beleid. Nu we een beter beeld hebben van de *public common goods*, kunnen we beter de industriële strategie en het nieuwe circulaire-economie-actieplan, die uitgebracht zullen worden op 4 maart, inzetten voor duurzame groei binnen planetaire grenzen (energie, goederen, diensten, wonen, mobiliteit, ...).

Alles moet op een systemische manier worden bekeken, ook de wijze waarop we voedsel produceren en consumeren. Een belangrijke rol hierbij zal zijn weggelegd voor de *farm-to-fork*-strategie, die in nauwe samenhang zal worden uitgewerkt met de nieuwe biodiversiteitsstrategie 2030. Biodiversiteit en klimaat hangen heel sterk samen, maar om hierin verbetering te brengen, moeten we dit heel sterk linken aan de wijze van produceren en consumeren en dus ook de industriële drijfveren die hierop een impact uitoefenen.

Voor de bouwsector beoogt de Europese Commissie een heuse *renovation wave*. Het organiseren van deze renovatiegolf gebeurt niet in eerste orde door nieuwe regelgeving, maar moet gebeuren in co-creatie met alle stakeholders, waaronder ook nationale en regionale overheden. Op dit moment is er immers slechts een gemiddeld renovatieritme van 1% per jaar. Als we de klimaatdoelen willen halen, moeten we dit ritme verhogen naar 3% per jaar. Dit is een zaak van zowel technologische, organisatorische, sociale als financiële innovatie.

Een andere sector waar er verandering nodig is, is de mobiliteitssector. Uit de afgelopen decennia is gebleken dat we zeer goed weten hoe we incrementeel veranderingen moeten doorvoeren voor een veilig transport, maar hebben we relatief weinig ervaring wat betreft grondige ingrepen en wijzigingen in het transportsysteem als geheel. We moeten dus ook inzetten op *triggers* voor systemische veranderingen in ons mobiliteitsgedrag.

Bij al deze sectoren zullen we moeten kijken hoe we kunnen komen tot een holistische benadering, waarbij we alle hefboomen hanteren. We willen de richting aangeven, en binnen dit kader de nodige ruimte bieden voor onderzoek en innovatie voor het bieden van oplossingsrichtingen: experimenten op lokaal niveau en vervolgens opschaling.

Een veel gehoorde vraag is: wie gaat dit betalen? De systeemtransities die we beogen zullen inderdaad veel geld kosten, maar alleszins is het zo dat de kosten van niets-te-doen nog veel hoger zullen liggen. Het traject van de eerder afgesproken emissiereductiedoelen 2030 (d.i. -40%

broeikasgassenuitstoot t.o.v. 1990) was al ingeschat op 260 miljard per jaar. De verhoging van de ambitie naar een reductie met 50 à 55%, zal leiden tot een kost tussen 400 of 500 miljard per jaar. De Europese en nationale budgetten kunnen dit nooit kunnen bekostigen.

Vandaar dat de Europese Commissie op 14 januari zijn *Green Deal investment plan* heeft voorgesteld. Op basis van de maximale benutting van de voorstellen van de vorige Europese Commissie inzake het MFK, is het mogelijk om minstens 1 biljoen (d.i. 1000 miljard) investeringen te mobiliseren. De kritiek is nu dat we dat geld feitelijk niet hebben. Dat klopt, maar het is aan de Europese Top om hierin beslissingen te nemen. Het lanceren van het investeringsplan heeft alleszins bijgedragen tot een positieve houding t.a.v. het MFK, omdat dit kader zal bijdragen tot een modern en meer investeringsgericht optreden van de Europese instellingen, i.f.v. een *common public good*. De bedoeling van dit investeringsplan is om een sneeuwbaaleffect te veroorzaken, t.t.z. in de wenselijke richting waar onze economie naar toe moet evolueren.

Om de doelen duidelijk te verankeren en aan investeerders zekerheid te verschaffen, wil de Europese Commissie tegen maart met een voorstel van klimaatwet voor de dag komen. Er is immers geld genoeg beschikbaar in de Europese maatschappij, maar het moet geleid kunnen worden in de juiste richting. De investeringsnoden moeten dus omgezet worden in investeringsopportuniteiten. Zonder financieringswaardige ("*bankable*") projecten, zal het niet gebeuren. De verstrekkers van financiering moeten dus degenen vinden die financiering nodig hebben. Hier ligt een belangrijke rol weggelegd voor de lidstaten. Om dit proces te ondersteunen is de Europese Commissie bereid om het regelgevend kader aan te passen, incl. een aanpassing van de staatssteunregeling, in het bijzonder voor de regio's in transitie. De Europese Commissie komt voor de zomer met een nieuwe Europese strategie voor duurzame financiering. Het oogpunt zal daarbij verder gaan dan het mobiliseren/oriënteren van publieke middelen in de juiste richting (door het toepassen van de recent tot stand gekomen *green taxonomy*), ook zullen er nieuwe instrumenten komen om privé investeringen mogelijk te maken. De Duitse minister van Economische Zaken en Energie Peter Altmaier heeft hiervan een voorbeeld gegeven, door recent een extra-budgettair fonds op te richten, dat spaargelden van voornamelijk gepensioneerden aantrekt, met een gegarandeerde rente van 2% en gericht op het verstrekken van renteloze leningen voor woningenrenovatie. Op dat moment ontstaat er een *triple-win*: ecologisch, sociaal en economisch.

Bij dit alles is het sociale aspect ontzettend belangrijk. Deze transitie "*must work for all, or will not work at all*", zoals vicevoorzitter Timmermans verklaarde. Daarom ook het belang van de *just transition mechanism*, waarbij de komende 7 jaar jaarlijks 100 miljard gemobiliseerd wordt om regio's bij te staan die het hardste getroffen worden door de omschakeling, bv. op het gebied van energieproductie. Het gaat niet alleen om financiële bijstand, maar ook om *consultancy*, ten einde te helpen een omslag te maken.

Er is ook een internationaal luik verbonden aan dit verhaal. Europa vertegenwoordigt 9% van de wereldwijde emissies, wat op het eerste zicht het belang van de inspanning van de EU lijkt te relativiseren. We moeten er evenwel voor zorgen dat we zoveel mogelijk de rest van de wereld meekrijgen door het goede voorbeeld te geven. Dit moet gebeuren door te evolueren naar een model dat comfort en welvaart weet te bieden, maar dan niet of veel minder gebaseerd op fossiele brandstoffen of op extractie van grondstoffen (gebruik i.p.v. bezit). Onze systeemomschakeling zal op zich een positieve impact hebben op de wereld. Het overtuigen van andere regio's en landen zal evenwel niet zomaar gebeuren.

Daarom wil de Europese Commissie inzetten op *Green Deal diplomacy*, waarover vorige week de Raad Buitenlandse Zaken conclusies heeft aangenomen. Onze Europese diplomaten (zowel deze die de EU als deze die de Lidstaten vertegenwoordigen) zijn feitelijk heel blij met de *Green Deal*, omdat de EU nu terug naar buiten kan treden met een eigen verhaal (een wervend narratief) en daarbij ernstig wordt genomen. We gaan moeten inzetten op een *tailormade* benadering van de onderscheiden partners in de wereld.

Dit zal altijd gebeuren met een volledig respect voor de multilaterale samenwerking - zonder daarom naïef te zijn. Deloyale concurrentie zal aangepakt worden met een *carbon border adjustment mechanism* (de term 'mechanisme' i.p.v. taks is in deze belangrijk, want het tweede vergt unanimitéit). Dat mechanisme zal de Europese Commissie in 2021 voorstellen, op grond van een transparante samenwerking met alle actoren binnen en buiten Europa. De ideale situatie zou zijn dat alle economieën een prijs heffen op koolstof. Maar als er een situatie ontstaat van deloyale concurrentie, dan moet de EU kunnen ingrijpen. De VSA en China klagen nu al over dit vooruitzicht (men heeft het over 'protectionistische' maatregelen), wat op zich een goed teken is. Wij willen er voor zorgen dat Europa de agenda zet, maar op een manier dat iedereen in de wereld hieraan voordeel heeft.

Afsluitend mag niet vergeten worden dat dit niet van een leien dakje zal lopen, en niet zonder slag of stoot of zonder pijn zal worden doorgevoerd. Daarom is er samenwerking nodig. De Europese Commissie wordt nu reeds benaderd door Amerikaanse diplomaten, die goed door hebben dat deze nieuwe groeiagenda veel *business opportunities* biedt. De hoop is dat dit inzicht ook in Vlaanderen zal worden opgepikt.

--o0o--

VRAAGSTELLING

MAARTEN LABBERTON (Europese Aluminiumindustrie) ondersteunt wat is gezegd en verwijst naar het andere grote Europese project: de interne markt, van 1992. Deze interne markt is nog steeds niet goed afgerond. Er wordt weliswaar al heel wat ingezameld en gerecycleerd, maar op het niveau van inzamelstructuren, verwerkingstechnologieën, ... zijn er nog heel wat belemmeringen die het op het getouw zetten van circulaire economische processen bemoeilijken. Wat gaat de Commissie op dit vlak doen?

KURT VANDENBERGHE meent dat de interne markt inderdaad een van de belangrijkste pijlers is van het Europese project, en bevestigt dat de voordelen hiervan nog niet volledig geoogst zijn. Het probleem is evenwel dat deze interne markt de meeste burgers niet direct begeistert. Met de twee prioriteiten die de Europese Commissie nu vooropstelt – de *Green Deal* en de digitale agenda - wordt gehoopt substantie te geven aan deze interne markt, en op die manier terug te kunnen werken aan deze markt als een integrale beleidsagenda, zodat op een systemische wijze vooruitgang kan worden geboekt.

KRIS DECLEER (INBO – Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek) geeft, verwijzend naar het *one earth climate model*, aan dat natuurlijke systemen kunnen dienen als *carbon sink*, maar dat ze, indien slecht beheerd, evengoed een bron van emissies kunnen vormen. Om onder de 1,5°C opwarming te blijven, moeten we in Europa 400 Gton kunnen vastleggen door het herstellen van daartoe dienstige ecosystemen. Een ander cijfervoorbeeld over de belangrijke wisselwerking

tussen klimaat en natuurlijk kapitaal is de EU momenteel wereldwijd de tweede grootste uitstoter is van broeikasgassen door het omzetten van veengebieden. Als we ook wat dit betreft het goede voorbeeld willen geven op wereldvlak, dan zal die uitdaging van natuurbehoud en -herstel moeten aangegaan worden. Het investeringsbeleid dat hier in het vooruitzicht gesteld wordt, lijkt hieraan wat voorbij te gaan. De vraag is dus: hoe deze ecosystemendiensten gefinancierd te krijgen?

KURT VANDENBERGHE bevestigt dat biodiversiteit een even belangrijke problematiek en uitdaging uitmaakt als het klimaat. Beleidsmatig is het evenwel nog wat het kleine broertje. Hierin moet er verandering komen. Mensen en actoren in de maatschappij moeten het belang van natuurbehoud beseffen: ook hier gaat het niet zozeer om een kost maar om een kostenefficiënte investering. De voorbije biodiversiteitsstrategieën waren goed bedoeld, maar hebben nog niet veel zoden aan de dijk gebracht. In een nieuwe strategie moeten we ingaan op de aandrijvers van teloorgang van biodiversiteit. Vandaar dat de Europese Commissie de biodiversiteitstrategie gelijktijdig ontwikkelt met de "farm-to-fork"-strategie. Een holistische benadering laat toe om in te gaan op problemen zoals bv. pesticidengebruik, nitraten enz. Daarbij komt dat natuur in beschermde gebieden belangrijk is, maar dat er ook veel natuur in de stad mogelijk is. Daarnaast zal ook het internationale luik belangrijk zijn.

AN DE JONG (OVAM – Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij) stelt vast dat de uitbouw van circulaire economie een belangrijke component vormt in deze strategie. Ook de vorige Europese Commissie heeft wat dit betreft heel wat werk verricht. Een kwestie die aan de orde was in het kader van het vorige circulaire-economie-actieplan was het verbeteren van de *interface* tussen het afval- en materialenbeleid en het beleid inzake gevaarlijke stoffen. Het is niet duidelijk of dit streven naar een goede interface terug gaat komen in de strategie duurzame chemie. Wat zijn de stappen die hierin ondernomen zullen worden?

KURT VANDENBERGHE bevestigt dat er op dit vlak reeds heel wat werk werd geleverd en haalt als voorbeeld de kunststoffenstrategie aan. De positieve ervaring hierbij is dat blijkt dat dit beleid niet belemmerend is voor economische ontwikkeling. De algemene conclusie is dat een duurzaam productbeleid integraal deel zal moeten uitmaken van het nieuwe beleidskader dat de industriële strategie en het nieuwe actieplan circulaire economie, die op 4 maart zullen worden uitgebracht, gezamenlijk moeten vormen. Als we spreken over een duurzame, competitieve en regeneratieve groei, dan is ons antwoord de circulaire economie. De bedoeling van de Commissie is om verder te kijken dan naar recyclage als oplossing, men wil de afvalproductie verminderen, en hiervoor ook meer kijken naar sociale innovatie, de evolutie van bezit naar gebruik, een doorgedreven mensgerichte benadering ... . De digitale strategie houdt hier ten andere ook mee verband. Wat de strategie chemische stoffen aangaat, willen we meer inzetten op duurzame alternatieven, ook vanuit het oogpunt van de circulaire economie, op meer transparantie en open samenwerking, veeleer dan op zware regelgeving. Het toewerken naar een 'één-stof-één-beoordeling' vormt een belangrijk oogpunt.

INA DE VLIAGER (VITO – Vlaams Instituut voor Technologisch Onderzoek) brengt het aflopende Horizon-2020 programma in beeld. Innovatie wordt in de Green Deal aangebracht als beslissende factor voor de realisatie van de strategie. Tegelijk hoort ze geruchten dat de opvolger van het aflopend onderzoeksprogramma pas in 2022 of misschien zelfs in 2023 uit de startblokken zou gaan. Is er hier geen fundamenteel probleem?

KURT VANDENBERGHE verklaart geen glazen bol te hebben. Belangrijk is welke kernbeslissingen er genomen worden op de Europese top van 20 februari. We moeten deze top het voordeel van de twijfel geven. Als er op basis hiervan voor de zomer een akkoord gevonden kan worden over het MFK, dan kunnen de programma's op tijd klaargestoomd worden. De daarmee verband houdende voorbereiding door de Europese Commissie is immers al afgerond. Als er op korte termijn geen akkoord gevonden wordt, wordt het huidige kader voor wetenschappelijk-technologisch onderzoek voortgezet met een systeem van voorlopige twaalfden. In die situatie wordt de component voor innovatiebeleid in de eerstvolgende jaren feitelijk op een hoog niveau gebudgetteerd.

DOMINIEK VANDEWIELE (intercommunale Leiedal) gaat er van uit dat er met deze strategie niets minder dan een nieuw paradigma wordt voorgesteld. In andere beleidsniveaus is dit soort denken evenwel nog niet doorgesijpeld: zowel op het niveau van de Vlaamse regering als bij steden en gemeenten zijn er nog heel wat beleidsmakers die op een meer conventionele wijze denken en beleid wensen te voeren. Hoe wil de Commissie dit nieuwe paradigma bij alle beleidsmakers ingang doen vinden?

KURT VANDENBERGHE bevestigt het belang van dit vraagstuk. Dit zal heel wat *advocacy* vergen. De Commissie zelf is zinnens hiertoe het Europees semester in te zetten, en daarin de opvolging van de SDG's te integreren. De landenrapporten (die volgende maand zullen worden uitgebracht) zullen bovendien ook een toetsing bevatten van het lidstaatbeleid aan de *Green Deal*. Hopelijk kan dit een nieuwe impuls bieden. Een derde punt is de in februari uit te brengen klimaatwet en het daaraan verbonden klimaatpact. Dat laatste is er op gericht om iedereen in Europa te betrekken. De slotsom is dat het belangrijk is om een positieve boodschap/impuls te creëren, waarbij we aangeven dat de toekomst er beter zal uitzien indien we op deze agenda inzetten. Dan kunnen we bv. ook de jongeren mee krijgen.

LIEVEN TOP (Dpt. EWI - Economie, Wetenschap en Innovatie) wijst er op dat het systeem van de Europese emissiehandel al heel wat reducties heeft gegenereerd. Om nu verdere stappen te kunnen zetten hoopt hij, in het licht van de hervorming van ETS, dat de ontplooiing van CCU/CCS ook een belangrijke pijler zal vormen. De Europese Commissie lijkt evenwel, wat dit betreft, in diverse raads werkgroepen te kiezen voor de trage aanpak: strookt dit wel met de ambities? Hij vraagt hiervoor aandacht. Dit zou ook een meerwaarde bieden voor investeerder.

KURT VANDENBERGHE neemt nota van deze interessante kwestie. De geesten zijn alleszins aan het rijpen inzake het belang van CCS/CCU. Momenteel werkt de Europese Commissie aan een *impact assessment* voor de -55% doelstelling van 2030. Op basis van dit *assessment* zal er een volledige doorlichting gebeuren van alle beschikbare instrumenten, om te zien hoe we op de meest kosteneffectieve manier naar een hervorming van het klimaat- en energiebeleid kunnen gaan in functie van het gestelde doel. Het valt niet in te beelden dat CCS/CCU in deze oefening niet zou worden ingebracht.

--oOo--

PANELDEBAT o.l.v. HELGA VANDER VEKEN

Voorstellingsronde en eerste impressies

HELGA VAN DER VEKEN (senior expert duurzaamheid KBC) dankt voor deze omvangrijke en gedreven *keynote*, en ook voor het gegeven dat Kurt Vandenberghe er toe bereid gevonden is om nog een deel van het panelgesprek bij te wonen. **Haar vraag aan de panelleden is om zich kort voor te stellen en eerste impressies mee te geven bij wat nu voorligt.**

PIETER VERHELST (Adviseur Internationaal en Europees Beleid - Boerenbond) noemt wat voorligt voorlopig nog veeleer een "*green dream*" i.p.v. een "*Green Deal*". Een aantal voorwaarden moeten worden vervuld vooraleer van het éne naar het andere te kunnen evolueren: de voorstellen moeten worden doorgesproken, en draagvlak moet worden uitgebouwd op basis van duidelijke instrumenten en toezeggingen. Vanuit land- en tuinbouw wil men alleszins een bijdrage leveren. De in het vooruitzicht gestelde "*farm-to-fork*"-strategie is nodig en belangrijk. Een ander belangrijk element betreft onderzoek en ontwikkeling. De stappen die in de afgelopen decennia gezet zijn, zijn gezet kunnen worden dankzij investeringen in R&D en in de verbreiding van de resultaten hiervan. Ook de toekomstige uitdagingen zullen pas aangegaan kunnen worden als dit gepaard gaat met passende technologische vooruitgang.

PATRICK VAN DEN BOSSCHE (Head Environment/Materials Technology - Agoria) bevestigt dat deze *Green Deal* zich aandient als een strategische opportuniteit. Tegelijk is het ook zo dat het gaat om een actieplan waarvan de acties nog niet volledig zijn uitgewerkt. Het glas is dus halfvol of halfleeg. Als Vlaanderen moeten we alleszins volop inzetten om de opportuniteit te grijpen. De *proof of the pudding* is vanzelfsprekend in *the eating*. Alle thema's zijn zeer complex en onderling met elkaar verbonden, wat maakt dat elke ingreep in verband met een thema impacts heeft op andere thema's. Wat nog wat gemist wordt in deze *Green Deal*, is de behandeling van de lacunes die er nu al zijn en goed gekend. Het voorbeeld van de interne markt is al vernoemd – een ander voorbeeld betreft het gebrek van handhaving van de huidige Europese regelgeving door de lidstaten.

MATHIAS BIENSTMAN (Beleidscoördinator – Bond Beter Leefmilieu) geeft mee dat de milieubeweging enigszins positief is over het programma van de Europese Commissie en dit om vier redenen. Ten eerste brengt het duidelijkheid: koolstofneutraliteit betekent dat alle schouwen en schoorstenen in 30 jaar tijd er van tussenuit moeten gaan. Bij de *stakeholders* is de radicaliteit van deze beoogde neutraliteit nog niet altijd doorgedrongen. Ten tweede stellen bepaalde van de problemen waarop de *Green Deal* zich richt zich des te meer voor Vlaanderen, waaronder de afhankelijkheid van bedenkelijke regimes voor de toelevering van fossiele brandstoffen: zo kent Europa een importafhankelijkheid van 50%, bij Vlaanderen is dit 80%. Ten derde schenkt de *Green Deal* ook de nodige aandacht aan klimaatadaptatie, want ook Vlaanderen is kwetsbaar voor de klimaateffecten. Ten vierde is er het geopolitiek probleem van de competitie dat men wenst te ondervangen (de strijd tussen de VSA en China om de hegemonie is aan het losbarsten) door zelf een eigen gemeenschappelijk EU-project te ontwikkelen (inzetten op duurzame innovatie, ambitie om voorop te lopen, ...) dat ons sterk maakt.

Een bedenking is evenwel dat indien deze strategie te veel als een zaak van *top down* regelgeving wordt ervaren, het dan moeilijk kan worden om bij de burgers een gevoel van engagement en fierheid te bewerkstelligen. We hebben daarom nood aan politici die dit project willen uitdragen.

Ook leeft de vrees dat externe handelspartners, die fossiele brandstoffen aanleveren en dit project bijgevolg met argusogen bekijken, de uitvoering ervan zullen willen verstoren: hierop moet de EU voorzien zijn. Tegelijk zal de EU nieuwe handelsrelaties moeten uitbouwen met externe partners die mee willen gaan voor een duurzame wereldeconomie. Ook de banden met de buurlanden zullen vanuit dit oogpunt moeten worden versterkt.

THOMAS VAEL (Adviseur studiedienst - ACV) herinnert eraan dat het groene thema geen nieuw thema is. Ook de vakbonden zijn hier al lang mee bezig. Als ACV-adviseur was hij zeer tevreden met de *Green Deal*, gegeven de trage vooruitgang op het Belgische en het Vlaamse niveau enerzijds en anderzijds ook op de COP Klimaat: de Europese strategie is een lichtpunt in dit tijdsgewricht. Commissievoorzitter von der Leyen heeft haar programma vergeleken met de voorbereiding tot de maanlanding. Wat hier staat te gebeuren, gaat echter veel verder dan een maanlanding: er zullen immers verschillende raketten tegelijk moeten gelanceerd worden. De vraag bij onze achterban is dan ook: hoe zullen we dit alles tot een goed einde brengen? Voor de vakbond is het sleutelbegrip in dit verband de "*just transition*".

--o0o--

Aan het einde van deze ronde vraagt HELGA VAN DER VEKEN wat de Commissie ziet als de belangrijkste uitdaging voor Vlaanderen.

KURT VANDENBERGHE stelt Vlaanderen niet de les te willen spellen. Hij vindt het ten eerste fantastisch dat dit soort gesprekken plaatsgrijpt – de eerste uitdaging is met name dat er gesproken wordt. Binnenkort komen de landenrapporten uit. Hij wil niet vooruitlopen op deze exercitie, maar voor België zijn er een aantal uitdagingen waarvan verwacht kan worden dat die aan de orde zullen zijn. Er is het gegeven van de energie-intensieve industrieën in Antwerpen en Luik, met de daaraan verbonden kansen en bedreigingen. Een ander punt betreft de problematiek van mobiliteit en transport, waarbij de Europese Commissie al lang wijst op het pijnpunt van de subsidies voor fossiele brandstoffen.

--o0o--

Gedachtewisseling over de zero-emissie-doelstelling voor 2050

HELGA VAN DER VEKEN leidt het gesprek dan naar een eerste substantieel thema: de Europese zero-emissie-doelstelling voor 2050. De meest voor de hand liggende vraag is wel: is die doelstelling haalbaar?

PATRICK VAN DEN BOSSCHE herinnert aan het gezegde dat men, om een omelet te maken, eieren moet breken. Zo wordt elke sector voor fundamentele uitdagingen geplaatst. Zo werd er recent een studie uitgevoerd over de beschikbare technologieën om de non-ferro klimaatneutraal te maken en zo komen we snel uit bij de noodzaak om de productie van hernieuwbare energie te doen stijgen. Hiervoor zullen investeringen nodig zijn waarbij heel wat non-ferrometalen nodig zullen zijn om deze investeringen door te voeren. De uitdaging is zo blijkt nog groter. De slang bijt zichzelf hierbij in de staart: de vraag naar kritieke metalen en materialen die nodig zijn voor de hernieuwbare energieproductie zal stijgen met meer productie, energie gebruik en een stijgende druk op deze kritieke grondstoffen. Hier kan het concept van de circulaire economie een bijdrage leveren. Dus ja, het moet haalbaar zijn, maar het zal alleszins een uitdaging zijn om de kosten van hernieuwbare energie competitief te houden. Men mag niet vergeten dat de Vlaamse economie

zeer open en exportgericht is. Er zal veel inventiviteit nodig zijn om de huidige hogere energiekosten van hernieuwbare energie te compenseren, zonder jobs, industrie en uitstoot te laten exporteren.

Ook **PIETER VERHELST** vindt het optrekken van ambities goed en wél, maar wijst er op dat dit ons niet vanzelf dichterbij de realisatie ervan brengt. We halen onze huidige ambitieniveau niet. Het voordeel is wel dat er een duidelijke mars-richting gegeven wordt. Zeker voor de klimaatambities steunen de landbouworganisaties de doelstelling. De landbouwsector deelt immers als eerste in de klappen bij klimaatverandering. Landbouw zal daar een bijdrage leveren: we moeten wég evolueren van het model waarbij we koolstof uit de bodem halen voor verbruik, naar een model waarbij we koolstof van de bodem halen en in circulaire economie steken, of zelfs terug sequestreeren in de bodem. Dit neemt niet weg dat landbouw met natuurlijke, klimaat-equivalente emissies zit die nooit naar zero gereduceerd zullen kunnen worden. Daarom is de term neutraliteit belangrijk. In het maatschappelijk debat wordt dat soms wel vergeten. Hetzelfde met gewasbescherming: ook daar kunnen we niet naar nul. We moeten wel zoeken naar alternatieven die minder schadelijk zijn. Ze zullen snel ter beschikking moeten zijn: momenteel worden er gangbare technologieën soms geschrapt, zonder dat er nieuwe alternatieven aan een redelijke prijs beschikbaar zijn. Dergelijke situaties moet men vermijden. Zo niet speelt dit in ons nadeel in de context van een wereldmarkt, want dit kan je niet opvangen met een koolstofgrensmechanisme. Vandaar het belang van beleidscoherentie, die gewaarborgd zal moeten worden via de "farm-to-fork"-strategie.

Voor **MATHIAS BIENSTMAN** hangt de haalbaarheid samen met een aantal sleutelfactoren. Als eerste succesfactor is er het belang van het prijsbeleid. We hebben succes gezien in de emissiehandel, sinds de stijging van de prijs van de daarin gedefinieerde rechten. Maar in tal van industriële activiteiten en investeringen is ETS niet aan de orde, en is er dus nog geen sprake van een koolstofbeprijzing. In een aantal sectoren, bv. de bouwsector, spelen er evenwel ook andere factoren dan alleen maar de prijsfactor. Zowel de bouwheren als de architecten en aannemers zijn onwettig bij deze uitdaging. Vandaar dat inderdaad sociale innovatie zo belangrijk is. Als derde succesfactor is er het infrastructuurbeleid. Als je kijkt naar de sector transport: de elektrische auto zal er zijn, maar het valt te vrezen dat onze netten niet klaar gaan zijn om een grootschalige elektrificatie van het transport tijdig te ondersteunen. Daarom is het ook belangrijk dat de Commissie verder wilt inzetten op een EU-batterijenstrategie, zodat we de batterijen hier in de cirkel kunnen houden.

THOMAS VAEL wijst op het trage tempo van de verandering en op de noodzaak om heilige huisjes te willen slopen. Innovatie is een belangrijke vernieuwingsfactor, maar niet voldoende. De *Green Deal* kan en moet ook als hefboom dienen bij bv. het debat over rekeningrijden, koolstofbeprijzing, enz.

--o0o--

HELGA VAN DER VEKEN knoopt aan bij de vorige interventie, en vraagt of we de overheden nu moeten beschouwen als voorloper of als achtervolger in vergelijking met het bedrijfsleven.

KURT VANDENBERGHE meent dat het geen zwart/wit verhaal is, en dat men zowel bij overheden als bij bedrijven en sectoren voorlopers en uitstellers heeft. Wel belangrijk is het om de mars-richting duidelijk aan te geven en daarover te spreken. Er bestaan immers geen *silver-bullets*. Een koolstofprijs is inderdaad wel fundamenteel. Coherentie, een systemische benadering, co-creatie en gesprek zijn belangrijk. Iedereen moet kunnen deelnemen en zich engageren.

--oOo--

HELGA VAN DER VEKEN vraagt wat er gedacht moet worden inzake het risico op afwenteling van CO₂ op wereldvlak, bv. door export van energie-intensieve productie-installaties.

KURT VANDENBERGHE wijst in eerste orde op een recente modellering van de diensten van DG Klimaat, die uit lijkt te wijzen dat dit effect minder ingrijpend is dan we vermoeden. Bovendien voeren we ook heel wat *cleane* technologie uit. Niettemin moeten we dit risico of probleem heel aandachtig opvolgen. Vandaar dat het zo belangrijk is dat we nu met China een samenwerking inzake de beprijzing van koolstof op het getouw gezet hebben. We zouden in een situatie moeten komen dat we met China samenwerken voor de beoogde CO₂-reductie. Daarnaast moeten we onze aandacht ook richten op Afrika, en hen helpen te "*leap-froggen*", zodat ze niet onze fouten herhalen in hun economische ontwikkeling.

PATRICK VAN DEN BOSSCHE wijst er op dat er wel degelijk sectoren zijn die blootgesteld worden aan een risico op *carbon-leakage*. De fundamentele uitdaging bestaat er in om op een meer uitgesproken wijze in termen van waardeketens te denken - en dit is toch wel een waarschuwing. Stel bv. dat als men een *carbon leakage* taks zou opleggen op staal, dan zullen we in de EU geen staal meer invoeren, maar wel afgewerkte producten op basis van dat staal. Hebben we dan winst geboekt? Het doel moet dus zijn om de kritische waardeketens in Europa te houden, zonder nadelige gevolgen op CO₂-vlak. Indien dit niet goed wordt aangepakt, zal de basiskennis verdwijnen uit Europa die nodig is om onze ambities waar te maken. Het is dus echt nodig om een goed doordacht mechanisme in te stellen om het *level playing field* te garanderen.

PIETER VERHELST sluit zich hierbij aan. Op termijn kan deze strategie goed uitdraaien op het niveau van de macro-economische realiteit, maar ondertussen kan het op microniveau keihard nadelig uitdraaien voor afzonderlijke ondernemers. Om dit laatste te vermijden, moeten deze beleidsvoornemens integraal opgenomen worden in het handelsbeleid. Op landen die betekenisvol afwijken van onze standaarden, moet er een *retaliation* kunnen toegepast worden.

--oOo--

HELGA VAN DER VEKEN brengt het gesprek vervolgens op de in het vooruitzicht gestelde Klimaatwet: wat wordt er hiervan verwacht?

MATHIAS BIENSTMAN verwijst naar de negatieve ervaring van het debat over de klimaatwet in België. Het is belangrijk om duidelijkheid te scheppen, onder meer ook voor de financiële wereld en voor de partijen die wensen te investeren. Investeren in fossiele technologieën moeten als een doodlopend straatje worden gemerkt. Het is belangrijk te kijken naar nieuwe instrumenten om naar koolstofneutraliteit te gaan. Een klimaatwet mag evenwel niet tot irritatie leiden vanwege een van bovenaf opgelegde verplichting: het is een hulpmiddel en niet meer dan dat.

THOMAS VAEL: een algemeen bindende klimaatwet, inclusief een gedragen sociaal overleg, zoals in Nederland en Duitsland, kan het draagvlak vergroten.

--oOo--

Vraag **PAUL ARENTS (De Lijn)**: Eén van de acties in het kader van de aangekondigde strategie voor duurzame strategie betreft de oprichting van een nieuw fonds, een *public sector loan facility*. Als voorbeeld werd daarnet verwezen naar de renovatiesector ... . Geldt deze mogelijkheid voor de

overheidssector in het algemeen, bv. ook voor een overheidsagentschap dat openbaar vervoer verzorgt?

KURT VANDENBERGHE geeft aan dat dit nog verder moet bekeken worden in het licht van de vermelde strategie die tegen de zomer uitkomt. Maar het is alvast zo dat in het kader van het *Just Transition Mechanism* (en de daarin gevatte landen, waaronder ook België) er een luik is opgenomen met een *concessional loan facility* met de Europese Investeringsbank, t.b.v. overheden en semi-publieke instellingen. België zal moeten bekijken hoe de middelen die via die weg beschikbaar komen, intern verdeeld worden.

PATRICK VAN DEN BOSSCHE pikt op de vorige vraag in, en stelt dat het voor België en het Vlaamse Gewest een uitdaging zal zijn om budgettair mee te kunnen in het transitieverhaal. De middelen van de overheid om bedrijven te steunen in Duitsland voor bijvoorbeeld batterij technologie ontwikkeling (€ 1,2 miljard) zijn proportioneel beduidend groter dan deze voor bedrijven in België (€ 80 miljoen). De Europese Commissie zal meer oog moeten hebben voor de behoeften van kleine lidstaten/regio's die beperktere middelen hebben op nationaal vlak.

THOMAS VAEL verwijst naar de recente [SERV-studie](#), waarin gesteld wordt dat er alleen al voor mobiliteit een extra investering (openbaar vervoer, ...) nodig is van €0,5 tot € 1 miljard per jaar.

HELGA VAN DER VEKEN hoopt dat er ook voldoende maatregelen worden genomen om de "bankability" van investeringen te vergroten.

KURT VANDENBERGHE bevestigt dat er naast middelen inderdaad ook nood is aan projecten. Hiervoor kijkt men naar nieuwe werkwijzen (publiek-privaat, ...). En op het vlak van openbaar vervoer zijn er inderdaad enorme financieringsnoden. Hierbij is het onder meer zaak om als overheid betere garanties te kunnen geven op het vlak van het terugverdienen van leningen en investeringen.

ETIENNE LAROCK (Natuurpunt). Op een gegeven moment werden biobrandstoffen als oplossing naar voor geschoven, maar dit bleek dan strijdig met biodiversiteitsdoelen. Hoe kunnen we naar de toekomst toe vermijden dat we oplossingsrichtingen kiezen die nadien nadelig blijken te zijn.

KURT VANDENBERGHE: Er was inderdaad de *hype* rond *biofuels*. We moeten daaruit lessen leren. Dit aspect wordt meegenomen bij de opmaak van de biodiversiteitsstrategie, waarbij we ervoor moeten zorgen dat de ene doelstelling (i.e. de rol van biomassa voor hernieuwbare energie) niet ten koste gaat van het bereiken van een andere doelstelling, met name op het vlak van biodiversiteit. Het maken van afgewogen keuzen is hierbij nodig.

MATHIAS BIENSTMAN wijst op het belang van een integrale benadering m.b.t. uitdaging van het juiste landgebruik. We zien dat er steeds meer nood is aan dergelijke zorgvuldige afwegingen, en geeft het voorbeeld van waterstof dat vooral zinvol is in het kader van transport. Het valt nog af te wachten welke beweging de Europese Commissie zal inzetten met betrekking tot de wisselwerking tussen klimaat, circulaire economie en biodiversiteit.

--oOo--

Gedachtewisseling over de overgang naar circulaire economie

HELGA VAN DER VEKEN start de gedachtewisseling over de beleidsvoornemens inzake circulaire economie, door te stellen dat Vlaanderen inzake inzameling en recyclage een koploper is.

PATRICK VAN DEN BOSSCHE bevestigt dat we inzake recyclage, op bepaalde vlakken, sterk staan. Er zijn natuurlijk nog heel wat uitdagingen, zoals de recyclage van kunststoffen; doch er zijn ondernemers die investeren in nieuwe technologie hiervoor. Maar naast het recyclageluid zijn er binnen Agoria ook bedrijven die op experimentniveau al sterk bezig zijn met de "binnenste cirkels" van de circulaire economie (*remanufacturing*, product-dienst, enz.). Dikwijls kom je er bij uit dat er geraakt wordt aan het business-model, men botst op de grenzen van het huidige systeem, wat uiteraard geen gemakkelijk gegeven is voor bedrijven om dit in te voeren. Het is een uitdaging en nodig om ook voor die "binnenste cirkels" koploper te worden in Europa. We kunnen daarin echt wel een ambitieniveau hoger schakelen. Indien we dit versnellen, en als Vlaanderen beschikken we over de innovatiekracht die hiervoor nodig is, dan zetten we ons op de EU-kaart. Momenteel worden we echter voorbijgestoken. We moeten kijken: waar willen we binnen 5 à 10 jaar staan. Het is niet helemaal duidelijk. Maar er is een lerend netwerk binnen Agoria voor die "binnenste cirkel", en dat werpt vruchten af. We stellen vast dat bedrijven die hierop inzetten een gigantisch concurrentieel voordeel hebben.

MATHIAS BIENSTMAN. Zoals gezegd moet de Green Deal, met het oog op het nodige draagvlak, voordeel bieden voor de burgers. Als we naar bevragingen kijken, is zwerfvuil een van de zaken waar mensen zich het meeste aan ergeren. Op dit vlak kunnen we zeker nog vooruitgang boeken (statiegeld, ...). Hiernaast zijn er nieuwe uitdagingen: plastic in de oceanen. De focus van de plasticsindustrie, die van olie en gas plastics maakt is zuiver lineair: het plastic afval wordt verbrand en de erin vervatte CO₂ komt vrij in onze atmosfeer. Dit type economie staat centraal in Vlaanderen. Om deze industrie klimaatneutraal te maken moeten we naast het decarboniseren van het energiegebruik ook kijken hoe we de plastics in een cirkel houden. Welke strategieën en technologieën zijn hiertoe inzetbaar? Welke doorbraakinvesteringen kunnen hier gebeuren?

--oOo--

HELGA VAN DER VEKEN vraagt of er een tipje van de sluier kan worden gelicht m.b.t. de componenten van het aankomende actieplan circulaire economie.

KURT VANDENBERGHE antwoordt dat dit nog het voorwerp vormt van zeer gepassioneerde debatten tussen de commissiediensten. Een van de kwesties is de goede duiding van het verband met de industriestrategie: hoe de transitie naar een circulaire economie daarin centraal stellen? Indien we het verband louter retorisch duiden, missen we de boot. Een andere kwestie betreft de megatrends op het vlak van consumptie en productie: we evolueren van massaproductie naar "*mass-customization*", met productie dicht bij de eindgebruiker. Dit leidt tot geheel nieuwe businessmodellen, met een grotere producentenverantwoordelijkheid. Dit leidt tot heel wat businessopportuniteiten (betere materiaalefficiëntie, meer winst *tout court*, ...). Ook het efficiëntie-aspect komt hierbij meer op de voorgrond (het in gesloten cirkel houden hier in de EU, vermindering van de afhankelijkheid van import, ...).

Dat soort nieuwe trefwoorden op een geloofwaardige manier in ons beleid te krijgen (dus voorbij de futurologie), is niet zo evident t.a.v. de *captains of industry*. We hebben duidelijk aangekondigd dat we voor een *sustainable product policy* gaan. Zoals bij geneesmiddelen (die o.b.v. testen hun deugzaamheid moeten aantonen) willen we toewerken naar een systeem waarbij ook van producten die op de markt komen de LCA-impact wordt bepaald. We willen dit niet zonder meer opleggen, de opbouw hier naar toe moet gebeuren in overleg met de industrie. We zien een evolutie: enkele jaren geleden was het nog taboe om te spreken over het verbieden van bepaalde

wegwerpproducten, maar nu is er wel een verbod voor bepaalde *single-use-plastics*. Omdat er nog heel wat te verrichten valt bij textiel en bij de bouwnijverheid zal hiernaar ook zeker aandacht uitgaan in het actieplan.

PATRICK VAN DEN BOSSCHE stelt vast dat we nog een heel sterk afval gedreven circulaire economie hebben. De volgende stap zijn het benutten van de "binnenste cirkels". Er worden stappen gezet op het vlak ecodesign, maar het is ook belangrijk om te kijken hoe deze binnenste cirkels te faciliteren. Het inzetten hierop zal ons ook anders doen omgaan met de afvalfase. De echte uitdaging zit hem bij het construeren van een echte interne markt in dit verband. Er zijn veel voorbeelden te geven van hoe verschillen in beleid tussen regio's/lidstaten die tot acties leiden die ingaan tegen de circulaire-economie-gedachte en bv. tot gevolg hebben dat afvalstoffen worden gestort in zoutmijnen in Duitsland. Ook de *interface* (het raakvlak) tussen de circulaire economie en Reach is zeer belangrijk. De impact van autorisatie van bepaalde metalen binnen REACH op de circulaire economie blijft een uitdaging, omdat die dikwijls niet substitueerbaar zijn en zonder bepaalde metalen we kritieke materialen niet meer kunnen recyclen.

PIETER VERHELST. Land- en tuinbouw is niet vernoemd als één van de steunpunten in de circulaire economie. In de afgelopen decennia is de landbouw weggeëvolueerd van een circulaire benadering, vanwege de groene revolutie van de jaren '60. Frapperend is dat ook voor landbouw er heel wat elementen zijn in de wetgeving en in het beleid die een overgang naar een circulaire economie belemmeren. Soja wordt op basis van een handelsakkoord geïmporteerd uit de VSA en hierop is een businessmodel georiënteerd, het bekomen voedsel mag worden uitgevoerd; de mest mag niet worden uitgevoerd. Het doorbreken van belemmeringen kan ons terugbrengen naar het oudere, meer circulaire model.

KURT VANDENBERGHE. Een van de punten in de *Green Deal* is de "groene eed": "*do no harm*". We moeten naar een volgende generatie gaan van betere regelgeving, waarbij het niet alleen gaat over het verminderen van bureaucratie, maar ook over het doorbreken van incoherenties, en waarbij er aan operatoren de kans geboden wordt dergelijke problemen te melden.

--oOo--

HELGA VAN DER VEKEN. De omslag naar circulaire economie zal ook heel wat nieuwe *skills* (vaardigheden) vergen, inzake digitalisering enz. Hoe gaan we dat waarmaken?

THOMAS VAEL vindt het daarom goed dat de bouwsector aangewezen wordt als speerpunt. We stellen onze hoop in dat toekomstverhaal. Wat gaat er gebeuren voor de werkgelegenheid? In de bouw zijn er zeer veel opportuniteiten, zowel voor *low skill*- als voor *high skill*-arbeid. De verwachting is daarom dat ook het onderwijs- en arbeidsmarktbeleid zich hierop zal richten. We moeten er voor zorgen dat onze bouwsector een sleutelsector wordt bij het omschakelen naar klimaatzuinig gebouwenpark. De bouw is ook steeds lokaal.

Met betrekking tot de "binnenste cirkels" stelt **MATHIAS BIENSTMAN** dat wanneer goederen duurder zijn of meer waard zijn, dan een herstel- (bv. smartphone) en/of deeleconomie (bv. autodelen) gemakkelijker van de grond komt. Kan de overheid hierin een rol spelen, bv. via een fiscaliteit? Dit is een gevoelig thema. Betekent lasten op arbeid naar beneden te halen, en op producten naar omhoog. Een grondige fiscale hervorming blijkt in België een zeer moeilijke zaak. Als de prijzen tegenwringen, blijft het voor ondernemers moeilijk om bv. deelmodellen op het getouw te zetten.

PATRICK VAN DEN BOSSCHE. As-a-service-modellen gaan geleidelijk ingang vinden en onze markten hertekenen. We stellen vast dat bv. het light-as-a-service model interessant wordt op het moment dat men voor een grootschalige vervanging staat en het daarvoor benodigde kapitaal niet beschikbaar is. Door dan in te zetten op light-as-a-service kan men zonder capex (investeringskost) ook de opex (d.i. de terugkerende kosten van een product – zoals energieverbruik bij licht) naar beneden halen. Het doel is om dit model naar een B2C-context te brengen en verwijst hierbij naar het "papillon"-project i.k.v. Vlaanderen-circulair, waarbij energiezuinige toestellen worden verhuurd aan mensen in armoede). Bij mobiliteit is naast het klimaatneutraal maken van het voertuig ook rekeningrijden, zelfrijdende auto's enz. aan de orde met een belangrijke mogelijke positieve impact niet alleen op onze mobiliteit maar ook de CO2 impact.

--oOo--

HELGA VAN DER VEKEN snijdt het laatste topic van de circulaire aan, met name de biogebaseerde economie en producten - wat is de plaats hiervan in de circulaire economie?

PIETER VERHELST. In elk geval zullen we naar zo'n systemen toe moeten. Van een model van 'koolstof uit de grond' naar een model van 'koolstof in de grond'. Naast onze kerntaak inzake voeding en veevoeder, kunnen wij hieraan invulling helpen geven met onze reststromen. Vandaag moeten we het allemaal afzetten als afval en dit tegen een kost. Waar we een oplossing voor moeten vinden, is dat deze nieuwe ketens in competitie komen met ketens die gebaseerd zijn op fossiele brandstoffen. Een voorbeeld is de moeilijkheid om tot de nodige afspraken te komen om lokaal soja te telen en te gebruiken. Dit vereist een enorm proces, met afspraken inzake investering, samenwerking, risico- en kosten-batendeling. Dit moeten we doen voor alle biomassa-producten. Dit maakt het moeilijk in een tijd van lage prijzen voor olie, en de "End of oil" zit er op zich niet aan te komen.

PATRICK VAN DEN BOSSCHE geeft aan dat men als sector minder betrokken is bij de *biobased economy*.

MATHIAS BIENSTMAN. De kwestie is dat grond sowieso schaars zal zijn, ook op wereldvlak: Enerzijds zullen we 10 miljard mensen moeten voeden en wordt er in ontwikkelingslanden meer vlees gegeten, waardoor er een grotere claim wordt gelegd op de ruimte. Anderzijds is er ook de vaststelling dat de natuur ook meer ruimte nodig heeft om stabiel te zijn en ecosysteemdiensten te leveren. Wat de *biobased economy* betreft zijn er zeker mogelijkheden voor hoogwaardige toepassingen (bv. in de bouw: opslaan van CO₂) en in de nieuwe chemie, maar laat ons toch vooral opletten met het inzetten van biomassa voor energiedoelinden.

--oOo--

Gedachtewisseling over de *Farm-to-Fork* strategie

HELGA VAN DER VEKEN vraagt aan dhr. Verhelst welke impact hij verwacht voor de Vlaamse land- en tuinbouwsector; wat vormen de belangrijkste uitdagingen.

PIETER VERHELST. Er wordt een sterke focus gelegd op de ecologische uitdaging; daarnaast is er ook de economische uitdaging. Uiteindelijk wordt dit ook een strijd om grond. Als het verdienpotentieel van een bedrijf gevonden kan worden op minder grond, dan kunnen we dat doorbreken. Maar dit ligt niet evident in het maatschappelijk debat. Voor familiale bedrijven vereist dit een stap verder. Een andere zaak is de verhouding met de *retail*: die pakt uit met verduurzaming,

maar in de praktijk is het de boer die verduurzaamt. Er is meer samenwerking nodig, en dit vereist een andere kijk op mededingingsbeleid. Voor de landbouw is het belangrijk dat er erkend wordt dat er al stappen gezet zijn, en dat er op die basis nog stappen gezet kunnen worden. *Level playing field*, eerlijke vergoeding, correcte verdeling van de risico's, en rekening houden met de eigenheid van de sector zijn kernelementen die in de *farm-to-fork* strategie moeten opgenomen worden. Als het economisch verhaal niet goed wordt aangepakt, als de systeemfouten niet worden verholpen, dan geraken we geen meter vooruit. Momenteel is die problematiek nog onderbelicht in de *Green Deal*.

MATHIAS BIENSTMAN is het er mee eens dat de uitdagingen enorm groot zijn. De consument wil gezonde voeding aan een schappelijke prijs; de landbouwer wil een eerlijke vergoeding; in een dichtbebouwde regio als Vlaanderen wil de burger een kwalitatief buitengebied. Tot nog toe zijn we hierin in het Vlaamse Gewest nog niet geslaagd. De positie van de BBL bestaat er in dat publieke middelen voor publieke diensten ingezet worden. Hiertoe moeten we er voor zorgen dat er in de markt eerlijke prijzen geboden worden voor de landbouwproducten, zodat het dier ervan tussen kan door in te zetten op bv. kweekvlees en hoog-efficiënte glastuinbouw. De veeteelt zou moeten gaan naar een meer grondgebonden model met meer lokale kringlopen. Maar om hiervoor als landbouwer een eerlijke prijs te krijgen, zullen beschermende maatregelen in het handelsbeleid nodig zijn. Zolang dit niet lukt, staat de landbouw onder druk, wat maakt dat de milieudoelen niet worden behaald. Tenslotte zal ook steun voor het buitengebied (bv. de Cantal in Frankrijk, waar verschillende drukfactoren tegelijk spelen) cruciaal zijn. Indien dit ontbreekt, zal er onvoldoende draagvlak zijn voor de *Green Deal* en zal deze niet werken.

--oOo--

Aan het einde vat **JAN VERHEEKE (secretaris Minaraad)** dit gebeuren nog eens kort samen, met als kern van zijn slotwoordje: het was een in meerdere opzichten uitzonderlijke editie van de zesmaandelijks VLEVA/MINA-sessie over Europese milieu- en energieactualiteit.

--oOo--